

Leo Trotskij

Om terrorism

Kollapsen för terrorn och dess parti (om affären Azef)	1
Om terrorism	3
Tillägg	6
Individuell terror och massterror	6
Terrorismen och den stalinistiska regimen i Sovjetunionen	8
För Grynszpan – Mot de fascistiska mördargängen och de stalinistiska skurkarna!	11
Tillägg	13

Ytterligare lästips:

I boken [Den unge Lenin](#) redogör Trotskij utförligt för den omfattande terrorism (främst attentat) som grupper som ”Semlja i Volja” och ”Narodnaja Volja” utförde i Ryssland i slutet av 1800-talet och som den spirande marxistiska rörelsen tvingades ägna mycket ansträngningar åt att politiskt och teoretiskt bekämpa.

I *Dewey-kommissionens slutrapport* (1938) om Moskvarättegångarna granskade man bl a sanningshalten i anklagelserna mot Trotskij om användning av terrorism i kampen mot Stalin och gjorde därvid en bra genomgång av det som Trotskij skrivit om frågan, se [Dewey-kommissionen om anklagelsen för terrorism vid Moskvarättegångarna](#)

Kollapsen för terrorn och dess parti (om affären Azef)

1909

Utdrag från en artikel som publicerades i maj 1909 i den polska tidningen *Przeгляд Socyal-demokratyczny* efter det att en av de högsta ledarna för det Socialrevolutionära partiets sk kamporganisation, Yevno Azef, några månader tidigare avslöjats som medlem av tsarens säkerhetspolis.

Azefs agentliv var rätt komplicerat... Han var t o m ansvarig för mordet på ministern för det departement som hade anställt honom.

Medan *idéerna* i de äldre europeiska borgerliga samhällena utvecklades mer eller mindre parallellt med de breda revolutionära krafterna, fick intelligentsian i Ryssland tillgång till västs färdiggjorda kulturella och politiska idéer och revolutionerade sitt tänkande innan landets ekonomiska utveckling hade fött fram seriösa revolutionära klasser som de kunde få stöd från.

Under dessa förhållanden återstod ingenting annat för intelligentsian än att mångfaldiga sin revolutionära entusiasm med nitroglycerinets explosiva kraft. Så steg då Narodnaja Voljas klassiska terrorism fram i dagen.

Inom två tre år nådde den sin höjdpunkt och reducerades sedan snabbt till ingenting. I sin vilda kamp förbrukade den snabbt alla de kämpareserver som den numerärt svaga intelligentsian kunde förse den med.

Socialrevolutionärernas terror var i det stora hela en produkt av samma historiska faktorer: den ryska statens ”själv tillräckliga” despotism, å ena sidan, och den ”själv tillräckliga” ryska revolutionära intelligentsian, å den andra.

Men det hade gått två decennier och de passerade inte utan att ha någon effekt, och när den andra vågens terrorister fram gör de det som *epigoner*,¹ märkta med stämpeln ”utdaterade av historien”.

Den kapitalistiska epokens ”Sturm und Drang”² på 1880- och 1890-talen frambringade och sammangjöt ett stort industriellt proletariat, som på allvar gjorde insteg i landsbygdens ekonomiska isolering och knöt denna närmare till fabriken och staden.

Bakom Narodnaja Volja *fanns* det faktiskt ingen revolutionär klass. Socialrevolutionärerna *ville* helt enkelt *inte se* det revolutionära proletariatet; åtminstone var de inte förmögna att inse dess fulla historiska betydelse.

Naturligtvis kan man lätt samla ihop ett dussin enskilda citat från den socialrevolutionära litteraturen som slår fast att de förslår terror *tillsammans med* masskamp och inte *istället* för den. Men dessa citat vittnar bara om den kamp som terrorns ideologer har varit tvungna att föra mot marxisterna – masskampens teoretiker.

Men det ändrar inte det hela. I sitt själva väsen kräver terroristiskt arbete att energin koncentreras så inför ”det stora ögonblicket”, en sådan överskattning av det personliga hjältemodets betydelse, och slutligen, en konspiration så ”hermetiskt” tillsluten från

---

¹ Imitatörer, härmapor, eftersägare.

² *Sturm und Drang* betyder ungefär ”stormig och vild”. Uttrycket användes från början om den tyske poeten Goethes tonår, tror jag...

yttervärlden, att – om inte logiskt, så psykologiskt – den totalt utesluter något agitatoriskt och organisatoriskt arbete bland massorna.

För terrorister finns bara två centrala brännpunkter på hela det politiska fältet: regeringen och Kamporganisationen. ”Regeringen är beredd att för tillfället försona sig med alla de andra riktningarnas existens” skriver Gersjuni³ till sina kamrater, när han stod inför sin dödsdom, ”men den har beslutat rikta alla sina slag mot det Socialrevolutionära partiet för att krossa det”.

”Jag tror uppriktigt”, skrev Kaljajev i en liknande stund, ”att vår generation, *anförd av Kamporganisationen*, kommer att göra slut på autokratin.”

Allt som är utanför terrorns ramar omger bara kampen; i bästa fall är det ett hjälpmedel. I den exploderande bombens bländande blyxt försvinner utan ett spår de politiska partiernas konturer och skiljelinjerna i klasskampen.

Och vi hörde rösten från denne, den störste av romantiker och mest framstående praktiske utövaren av den nya terrorismen, Gersjuni, som uppmanar sina kamrater att ”undvika en brytning, inte bara med revolutionärernas led, utan också med oppositionspartierna i allmänhet.”

”Inte *istället* för massorna, utan *tillsammans med dem*.” Alltnog är terrorism en alltför ”absolut” kampform för att nöja sig med någon begränsad eller underordnad roll i partiet.

Skapad av den revolutionära klassens frånvaro, senare frambringad på nytt av bristen på förtroende för de revolutionära massorna, kan terrorismen bara hålla sig vid liv genom att exploatera massornas svaghet och brist på organisation, genom att underskatta det som erövrats av massorna och överdriva deras nederlag.

”De ser att det är omöjligt för de folkliga massorna, med tanken på den moderna beväpningens natur, att använda högafflar och knölpåkar – dessa folkets urgamla vapen – att förstöra de moderna tidernas Bastiljer”, sa försvarsadvokaten Zjdanov om terroristerna under rättegången mot Kaljajev.

”Efter den 9 januari⁴ såg de mycket väl vad det gällde; och de besvarade maskingeväret och det snabbskjutande geväret med revolvern och bomben: sådana är 1900-talets barrikader.”

De individuella hjältarnas revolverar *istället* för folkets knölpåkar och högafflar; bomber *istället* för barrikader – detta är terrorismens verkliga formel.

Och oavsett vilken slags underordnad roll som terrorn relegeras till av de som ”fogar samman” partiets teorier ”till något helt”, upptar den alltid i verkligheten en särskild hedersplats. Och Kamporganisationen som den officiella hierarkin i partiet placerat *under* centralkommittén, hamnar oundvikligen *ovanför* den, *ovanför* partiet och allt dess arbete – till dess att ett grymt öde placerar den *under* polisdepartementet.

Och det är just därför som kollapsen för Kamporganisationen, som ett resultat av en poliskonspiration, oundvikligen också betyder den politiska kollapsen för partiet.

Översättning: *Dick Forslund*

³ Gersjuni var en av grundarna av socialrevolutionärernas (brukar förkortas SR) s k kamporganisation. Kaljajev var en annan medlem.

⁴ Den 9 januari år 1905 är känd som ”Blodiga söndagen” i ryska historien. Tsaren beordrade militären att skjuta på ett stort protesttåg mot svälten i St Petersburg som leddes av en präst. Massakern utlöste revolutionen 1905 som misslyckades.

Om terrorism

1911

Följande artikel publicerades första gången november 1911 i *Der Kampf*, den österrikiska socialdemokratins teoretiska tidskrift. Trotskij skrev den på chefredaktören Friedrich Adlers begäran sedan terrorismen ökat i popularitet bland arbetare i Österrike.

Våra klassfiender har för vana att klaga på vår terrorism. Vad de menar med det är ganska oklart. De skulle vilja kalla allt för terrorism som proletariatet gör mot klassfiendens intressen. I deras ögon är strejken terrorismens huvudsakliga metod. Hotet om strejk, organisering av strejkvakter, en ekonomisk bojkott mot en slavdrivare till direktör, en moralisk bojkott mot en förrädare från våra egna led – allt detta och mer därtill kallar de terrorism. Om terrorism på detta sätt förstås som varje handling som ingjuter skräck i, eller skadar, fienden, då är så klart hela klasskampen ingenting annat än terrorism. Och den enda fråga som då återstår är om huruvida de borgerliga politikerna har rätt att vräka ut sina floder av moralisk indignation över proletär terrorism när deras hela statsapparat med sina lagar, polis och arme inte är något annat än en apparat för kapitalistisk terror!

Alltnog måste det sägas, att när de förebrår oss för terrorism, försöker de – om än inte alltid medvetet – att ge detta ord en snävare, mindre indirekt betydelse. När arbetarna förstör en maskin, till exempel, är det terrorism i denna strikta mening. Att döda en arbetsgivare, att hota sätta en fabrik i brand eller ett dödshot mot dess ägare, ett mordförsök, med revolver i handen, mot en minister i regeringen – alla dessa handlingar är terroristhandlingar i ordets fulla och ”ursprungliga betydelse. Men vem som helst, som har någon ide om vad den internationella socialdemokratin⁵ står för, borde veta att den alltid har motsatt sig denna slags terrorism, och detta på det mest oförsonliga vis.

Varför?

Att ”terrorisera” med ett hot om strejk, eller med att faktiskt strejka, är något som bara arbetare i industri och lantbruk kan göra. En strejks samhälleliga betydelse beror för det första direkt på hur stort företag eller industribransch som den påverkar; för det andra i vilken grad som de deltagande arbetande är organiserade, disciplinerade och beredda till handling. Detta är lika sant för en politisk strejk som för en ekonomisk sådan. Strejken förblir den kampmetod som springer direkt fram ur proletariatets produktiva roll i det moderna samhället.

För att utvecklas behöver det kapitalistiska systemet en parlamentarisk överbyggnad. Eftersom detta system inte kan stänga in det moderna proletariatet i ett politiskt ghetto, måste det förr eller senare tillåta arbetarna att delta i parlamentet. Proletariatets masskaraktär och dess grad av politisk utveckling får uttryck i val – egenskaper som, igen, bestäms av dess roll i samhället, d v s framförallt, dess produktiva roll.

Precis som i en strejk, så beror metoden, syftet och resultatet i val på proletariatets samhällsroll och styrka som klass.

Bara arbetarna kan genomföra en strejk. Småhantverkare som ruineras av fabriken, bönder som får sitt vatten förgiftad av fabriken utsläpp, eller trasproletärer, på jakt efter något att plundra, kan slå sönder maskiner, sätta eld på en fabrik, eller mörda dess ägare.

⁵ Internationella socialdemokratin – de stora arbetarpartierna började inte splittras på allvar i revolutionärer och reformister förrän första världskriget brutit ut 1914. De flesta riktningar kallade sig socialdemokrater. Termen kommunister kom inte i bruk förrän fem år senare.

Bara den medvetna och organiserade arbetarklassen kan skicka en stark representation till parlamentet för att där bevaka proletära intressen. Men för att mörda en högt uppsatt ämbetsman behöver du inte ha de organiserade massorna bakom dig. Recept på hur man blandar sprängämne finns tillgängliga för alla och en Browning kan man få tag på varsomhelst.

I det första fallet, finns det en kamp i samhället vars metoder och medel av nödvändighet framspringer ur den rådande samhällsordningen; i det andra fallet är det fråga om en rent mekanisk reaktion som är likadan överallt – i Kina som i Frankrike – mycket slående till sin, yttre form (mord, explosioner, och så vidare) men absolut harmlös för samhällssystemet.

En strejk, även av modest storlek, har sociala konsekvenser: arbetarnas självförtroende stärker, fackföreningen växer, och inte sällan, även förbättringar i produktionens teknologi. Mordet på en fabriksägare får bara effekter av polisiär natur, eller ett byte av ägare utan varje betydelse för samhället.

Om ett försök till terrorism, även ett ”framgångsrikt” sådant, kastar den härskande klassen ner i förvirring eller inte, beror på de konkreta politiska omständigheterna. I vilket fall kan denna förvirring bara bli kortvarig; den kapitalistiska staten är inte grundad på ministrar i regeringen och den kan inte elimineras med dessa. Klasserna den tjänar kommer alltid att hitta nytt folk; mekanismen förblir intakt och fortsätter fungera.

Men den förvirring och oreda som ett terroristförsök skapar bland de arbetande massorna själva är mycket djupare. Om det är tillräckligt att beväpna sig själv med en pistol för att uppnå sitt mål, varför då anstränga sig med klasskamp? Om en sked vapenkrut och en liten blybit är nog för att skjuta fienden genom nacken, varför behövs då en klassens organisation? Om det är förnuftigt att skrämma upp högt placerade personligheter med dånet från explosioner, varför då ett parti? Varför möten, agitation bland massorna och val, när man ju så lätt kan sikta på ministrarnas bänk från en plats på parlamentets åhörarläktare?

Som vi ser det, är individuell terror otillåtet just därför att det *förringar mässornas roll i deras eget medvetande*. Det försonar dem med deras egen maktlöshet, och vänder deras ögon och hopp mot någon stor hämnare och befriare som en dag kommer och slutför sitt uppdrag.

De anarkistiska profeterna för ”handlingens propaganda” kan argumentera hur mycket de vill om hur terroristhandlingar har en upplyftande och stimulerande inverkan på massorna. Teoretisk eftertanke och politisk erfarenhet bevisar något annat. Ju mer ”effektiva” terroristhandlingarna är, desto större det intryck de gör, desto mer inriktas massornas uppmärksamhet på dem – desto mer minskar de massornas intresse för självorganisering och för att lära sig själva.

Men explosionens rök skingras, paniken försvinner, den mördade ministrarnas efterträdare stiger fram, livet går igen i de gamla gängorna, den kapitalistiska exploateringens hjul svänger åter som förut; bara polisens repression blir mer brutal och fräck. Och som ett resultat, får hoppen som tändes och den konstgjort stegrade upphetsningen ge plats för brustna illusioner och apati.

Reaktionens försök att få slut på strejker och på arbetarnas massrörelse i allmänhet har alltid, överallt, slutat i misslyckande. Det kapitalistiska samhället behöver ett aktivt, rörligt och intelligent proletariat; därför kan det inte binda proletariatet till händer och fötter under långa tider. Å andra sidan, har den anarkistiska ”handlingens propaganda” var gång visat, att staten är mycket rikare utrustad än de terroristiska grupperna med verktyg för fysisk förstörelse och mekaniskt förtryck.

Om det är så, vad i så fall med revolutionen? Motsägs den eller måste den anses omöjlig på grund av dessa sakernas tillstånd?

Inte alls. För revolutionen är inte ett simpelt sammanförande av mekaniska verktyg. Revolutionen kan bara stiga fram ur en skärpning av klasskampen, och garantin för sin seger hittar den bara ide funktioner som proletariatet har i samhället. Den politiska massstrejken, det väpnade upproret, erövrandet av statsmakt – allt detta bestäms av till vilken grad som produktionen har utvecklats, hur klasskrafterna är uppställda mot varandra, proletariatets samhällstyngd, och slutligen, arméns sociala sammansättning, eftersom är den faktor som i tider av revolution bestämmer statsmaktens öde.

Socialdemokratien är tillräckligt realistisk för att inte försöka undvika den revolution som utvecklas ur de rådande historiska villkoren; tvärtom, den går revolutionen till mötes med ögonen vidöppna. Men – i motsats till anarkisterna och i direkt kamp mot dem – socialdemokratien tillbakavisar alla metoder och medel som har som sina syften att på konstlad väg framvinga samhällsutveckling och ersätta otillräcklig revolutionär styrka hos proletariatet med att blanda kemikalier.

Innan den lyfts upp till att vara metod för politisk kamp, träder terrorismen fram på scenen som personliga hämndaktioner. Så var det i Ryssland, terrorismens klassiska hemland. Miss-handeln av politiska fångar fick Vera Zasulitj att ge uttryck för den allmänna indignationen över detta genom att försöka mörda general Trepov. Makten hos hennes exempel begränsades till den revolutionära intelligentsians cirkel som saknade varje stöd hos massorna. Vad som började som en ogenomtänkt hämndaktion utvecklades till ett helt tankesystem mellan 1879 och 1881⁶. Anarkistiska mordförsök bryter alltid loss i Västeuropa och Nordamerika efter att regeringen begått någon skändlighet – skjutit strejkande eller avrättat politiska motståndare. Terrorismens viktigaste psykologiska källa är alltid hämndkänsla som söker efter utlopp.

Det finns inget behov att älta det faktum att socialdemokratien inte har något gemensamt med de köpta och betalda moralister som, som svar på varje terroristhandling, gör högtidliga deklARATIONER om det mänskliga livets ”absoluta värde”. Dessa är samma personer som vid andra tillfällen, i namnet av andra absoluta värden, till exempel nationens ära eller den kungliga monarkens prestige – är beredda att skyffla miljoner människor in i krigets helvete. Idag är deras nationalhjärte den minister som ger order om att skjuta på obehäpnade arbetare – i namn av den allra heligaste rätten till privat ägande; och imorgon, när den arbetslösa arbetarens desperata hand knyts till en näve eller plockar upp ett vapen, rusar de upp och pratar all slags nonsens om att våld i varje form är otillåten.

Vad moralens eunucker och fariséer än må säga, har hämndkänslan sitt berättigande. Det länder arbetarklassen till moralisk heder att den inte med slö likgiltighet betraktar vad som sker i denna den bästa av möjliga världar. Det är inte socialdemokratins uppgift att utplåna proletariatets otillfredsställda hämndkänsla utan, tvärtom, att få den att gå på gång flamma upp, fördjupa den och rikta den mot de verkliga orsakerna till all orättvisa och mänsklig tarvlighet.

Om vi motsätter oss terroristhandlingar, är det bara därför att personlig hämnd inte ger oss tillfredställelse. Den räkning vi har att göra upp med det kapitalistiska systemet är alltför stor för att läggas fram för någon funktionär som kallas minister. Att lära sig att se alla brotten mot mänskligheten, all den ovärdiga behandling som den mänskliga kroppen och själen är underkastad, alla de förvridna utväxter och uttryck för det rådande samhällssystemet, för att rikta in alla våra krafter på en kollektiv strid mot detta system – detta är den riktning i vilken det brinnande hämndbegäret kan få sin högsta moraliska tillfredställelse.

---

⁶ 1881 mördades ryske tsaren, Alexander II, av terroristorganisationen Narodnaja Volja, (folkviljan).

Tillägg

Om ovanstående artikel berättar Trotskij senare:

”Fem år senare (1916), mitt i det imperialistiska krigets hetta, mördade Friedrich Adler, han som sporrade mig att skriva denna artikel, den österrikiske ministerpresidenten Stürgkh på en restaurant i Wien. Den heroiske skeptikern och opportunisten kunde inte hitta något annat utlopp för sin indignation och förtvivlan.

Mina sympatier var, förstås, inte på den Habsburgska dignitärens sida. Men mot Friedrich Adlers individualistiska aktion ställde jag det Karl Liebknecht⁷ gjorde i krigstid. Han gick ut på ett torg i Berlin för att sprida ett revolutionärt manifest till arbetarna.”

Ur Trotskij's försvarstal 1937 i Mexiko under hans kampanj mot anklagelserna i de s k Moskvarättegångarna.

Översättning: *Dick Forslund*

Individuell terror och massterror

20 augusti 1936

Vi ryska bolsjeviker har klandrats en hel del för vår terror. Det förefaller mig inte direkt lägligt att ännu en gång gå in på detaljerna i denna fråga. Det räcker att påminna om att terrorn under den ryska revolutionen inte påbörjades förrän efter att ententens länder hade invaderat och med hjälp av pengar och vapen organiserade ett uppror mot sovjetmakten, precis som Hitler och Mussolini förberedde och stödde Francos uppror idag. I denna mening är inte revolutionär ”terror” något annat än att använda väpnad makt mot förtryckarnas och utsugarnas väpnade krafter. Efter erfarenheterna från den stora franska revolutionen insåg Napoleon mycket väl att inga stora samhälleliga omvälvningar kan äga rum utan inbördeskrig, och som en konsekvens av det massterror. Men det går inte att provocera fram en revolution efter behag. Den bryter – som Engels uttryckte det en gång – ut som en naturkatastrof i människans historia. Och när en förlossning väl startat går det inte att diskutera födslovärkarnas fördelar eller obehag. Ett revolutionärt parti försöker lindra revolutionens födslovånda och på så sätt minska den åtföljande blodförlusten till ett minimum. Om det hade funnits ett revolutionärt parti i Spanien så skulle folkets seger ha varit säkrad idag, och dessutom hade den kostat mycket färre offer. I denna historiska mening kan man inte förkasta terror mer än man kan förkasta historien själv.

Men ordet ”terror” används ofta för att beteckna enskilda politiska mordförsök, som är något helt annat. I Rysslands historia spelade den individuella terrorn en viktig roll som politiskt verktyg för ett smalt skikt inom intelligentsian under dess kamp mot tsarismen. Men den marxistiska strömningen växte upp i ständig och direkt konflikt med den individuella terrorismen som metod. Marxisterna försökte – och det är ingen slump – luta sig på den samhälleliga utvecklingen, det vill säga på den framväxande rörelsen, medan de intellektuella, som var isolerade från massorna, försökte provocera fram ”sin” revolution på ett konstgjort sätt och på eget bevåg med hjälp av bomber.

Jag växte upp från politisk omognad i en atmosfär av kamp mot de äventyrliga och terroristiska illusionerna. Under åren mellan 1897 och 1908 publicerade jag ett flertal artiklar

---

⁷ *Karl Liebknecht* var den enda socialdemokratiske ledamoten i den tyska riksdagen som 1914 röstade mot de krigskrediter regeringen hade begärt inför Första världskriget. För flygbladsutdelningen (som han genomförde i uniform) fick Liebknecht fängelse. Tillsammans med Rosa Luxemburg var han en framträdande medlem av Spartakusförbundet under tyska revolutionen 1918. I januari 1919 mördades Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht av polisen. Platsen i Berlin där de båda kropparna slängdes i en kanal är utmärkt med en minnesplatta.

och höll många tal mot den individuella terrorismen och för den revolutionära klassens kamp. När det 1911 uppstod terroristiska strömningar inom proletariatet i Wien bad Friedrich Adler, Andra internationalens nuvarande sekreterare, mig att skriva en artikel om terrorismen, som trycktes i *Der Kampf*, som gavs ut av Adler, i november 1911.⁸ Denna artikel, som jag än idag anser vara helt korrekt, ställer den organiserade klasskampen mot den terroristiska äventyrspolitiken. Det viktigaste argumentet kan sammanfattas så här: den individuella terrorismen är enligt vår uppfattning särskilt otillåtlig ty den minskar massornas betydelse i deras eget medvetande, eftersom den förlikar dem med maktlösheten och riktar deras uppmärksamhet och förhoppningar mot en stor hämnare och befriare.

Historiens ironi skulle göra att Friedrich Adler, som 1911 sade sig vara helt överens med min artikel, fem år senare, under kriget, begick en terroristisk handling mot Österrikes premiärminister Stürgkh.⁹ Visserligen låg alla mina sympatier hos Friedrich Adler, men mot hans enskilda handling, som framförallt var en förtvivlad handling, ställde jag Liebknechts metod, som under kriget begav sig till ett torg i Berlin för att dela ut en appell mot kriget. Vår metod är Liebknechts och inte Friedrich Adlers.

Av samma skäl ser jag idag inte minsta anledning att ändra denna ståndpunkt om den individuella terrorismen. Om vi under kampen mot tsarismen kritiserade mordet av den ena eller andra ministern eller generalen eller till och med tsaren (och verkligen inte av sympati för dem) till förmån för ett massuppror mot tsarismen, då kan ingen seriös person tro att vi idag skulle kunna rekommendera eller använda denna metod mot den sovjetiska byråkratin. Sovjetbyråkratin, som också kan kallas sovjetaristokratin, har förvisso blivit den största samhällseliga faran för landets utveckling. Men den kan bara ersättas av arbetarklassens medvetna förtrupp med hjälp av en politisk masskamp i landet. Kirov mördades av den unge byråkraten Nikolajev, men ersattes omedelbart av en annan byråkrat, Zjdanov. Det finns hundratals och tusentals aspiranter som alltid är redo att kliva in om det uppstår en lucka.

Pressen i Moskva talar hela tiden om påstådda förberedelser av attentat mot Stalin. Men Stalin själv är bara *primus inter pares* (den främste bland likar). De ledande herrarna ser sig själv som skapare av historien och som mänsklighetens oersättliga välgörare. I själva verket är Stalin bara företrädare för den härskande kasten. Dess styrka gör honom stark, dess intelligens gör honom intelligent (eller snarare gör deras list honom listig). Att röja Stalin ur vägen skulle inte förändra mycket. Om massorna förblev passiva och splittrade skulle Molotov eller någon annan fylla samma funktion ungefär lika framgångsrikt.

De enskilda byråkraterna fruktar terrorismen. Byråkratin som kast utnyttjar varje terrorishandling till sin fördel. Vi ser detta på det allra klaraste och mest chockerande sätt i Sovjetunionen själv. Sedan mordet på Kirov har den härskande klickan skjutit hundratals människor och skickat tusentals i fängelse, landsförvisning eller koncentrationsläger. Kampen mot terrorismen utnyttjas av byråkratin som förevändning för att strypa minsta tecken på opposition, allt kritiskt tänkande i landet och i synnerhet inom det härskande partiet självt. Under dessa förhållanden skulle all användning av terrorism utgöra den mest flagranta sortens politiskt och fysiskt självmord. Om de styrande i Moskva tillskriver mig den sortens metoder så bevisar det bara hur djupt den politiska nivån har sjunkit i Sovjetunionen. Den exempellösa skändligheten hos denna förfalskning återspeglar först och främst själva det härskande skiktet. Därför är det särskilt betecknande att se hur målmedvetet byråkratin återupplivar mordet på

---

⁸ Friedrich Adler (1879-1960) var sekreterare i det österrikiska socialdemokratiska partiet mellan 1911-1916, då han mördade den österrikiska premiärministern och kastades i fängelse. Han befriades under revolutionen 1918, och var en av grundarna till Två-och-en-halvt internationalen, som han 1923 fick att ansluta sig till Andra internationalen. Trotskijs artikel "Om terrorism" ingår ovan.

⁹ Karl von Stürgkh (1859-1916) var österrikisk premiärminister 1911-1916.

Kirov. Det visar å ena sidan att mordförsök, åtminstone mot figurerna i toppen, är sällsynta undantag, men visar å andra sidan att byråkratin behöver dessa försök för att rättfärdiga och öka sin egen makt. Och detta förklarar i sin tur det märkliga faktum att man efter ett uppehåll på ett och ett halvt år återigen har inlett samma rättegång i utvidgad ”upplaga”, vilket till exempel inte ens Hitler vågade göra med rättegången efter riksdagsbranden.

Ur *Lutte ouvriere*, 5 september 1936.

Översättning (från engelska): *Göran Källqvist*

Terrorismen och den stalinistiska regimen i Sovjetunionen

17 april 1937

Om terrorism är möjlig för den ena sidan varför ska man anse den som utesluten för den andra? Med all sin lockande harmoni är detta resonemang korrupt ända in till kärnan. Det är definitivt inte tillåtet att jämställa en diktators terrorism gentemot en opposition med en oppositions terrorism gentemot diktaturen. För den härskande klicken är förberedelsen av ett mord genom en domstol eller från ett bakhåll helt enkelt en fråga om polisiär teknik. I händelse av misslyckande kan alltid en andraplansfigur offras. När det gäller en opposition förutsätter terrorism koncentrationen av alla krafter under förberedelserna av aktionen, med vetskapen om att alla sådana handlingar, oavsett om de är framgångsrika eller ej, kommer att framkalla förintelse av mängder av oppositionens bästa medlemmar. En opposition kan inte tillåta sig ett sådant idiotiskt slöseri av sina krafter. Det är precis av denna orsak, och inte av någon annan, som Komintern inte tillgriper terroristiska försök i länder med fascistisk diktatur. Oppositionen är lika lite benägen till en sådan självmordspolitik som Komintern.

Enligt åtalet, som vilar på okunnighet och mental slöhet, har ”Trotskisterna” beslutat sig för att förstöra den härskande gruppen för att på detta sätt öppna vägen till makten för sig själva. Den genomsnittlige kälkborgaren, speciellt om han bär märket ”Sovjetunionens vänner”, resonerar på följande sätt: ”Oppositionen kan inte göra annat än att sträva efter makten, och därför hata den styrande gruppen. Varför skulle de då inte verkligen tillgripa terrorism?” Med andra ord, för kälkborgaren slutar saken när det är där det i realiteten börjar. Oppositionens ledare är varken uppkomlingar eller nybörjare. Det är inte alls en fråga huruvida de strävar efter makten. Varje seriös politisk riktning strävar efter makten. Frågan är, kunde oppositionen, utbildad genom den revolutionära rörelsens enorma erfarenhet, hyst ett ögonblicks tilltro till att terrorism kan föra den närmare makten? Rysk historia, marxistisk teori, politisk psykologi svarar: Nej det kan den inte.

Vid det här läget behöver terrorismens problem, kortfattat, klargöras från historisk och teoretisk ståndpunkt. I den mån jag utpekades som initiativtagare till den ”antisovjetiska terrorismen”, tvingas jag ge min redogörelse en självbiografisk karaktär. Jag hade knappt mer än anlänt till London 1902, efter nära fem års fängelse och exil i Sibirien, förrän jag fick tillfälle att i en artikel över 200-års minnet av Schlüsselburgfästningen med sitt straffarbetsfängelse räkna upp de revolutionärer som torterats till döds där. ”Dessa martyrs skuggor skriker efter hämnd ....” Men jag tillade också direkt: ”Inte en personlig utan en revolutionär hämnd. Inte genom att avrätta ministrar, utan genom att avrätta enväldet”. Dessa rader riktades helt och hållet mot individuell terrorism. Dess författare var tjugotre år gammal. Redan från början av sina revolutionära aktiviteter var han motståndare till individuell terrorism. Under tiden 1902–1905 levererade jag, i olika europeiska städer inför ryska studenter och emigranter, otaliga politiska rapporter mot terroristisk ideologi som återigen börjat spridas bland rysk ungdom i början av seklet.

Med början i 1880-talet levde två generationer ryska marxister genom personliga erfarenheter i en era av terrorism. Ur dessa tragiska erfarenheter drog man lärdom och en fundamentalt negativ attityd ingöts gentemot den heroiska äventyrligheten hos ensamma individer. Plechanov den ryska marxismens grundare, Lenin bolsjevikernas ledare, Martov den mest framstående av mensjevikererna; alla ägnade de tusentals sidor och hundratals tal åt kampen mot terrorismens taktik.

Den ideologiska inspiration som kom från dessa äldre marxister närde min attityd gentemot de slutna intellektuella cirkel av revolutionära alkemister under mina ungdomsår. För oss ryska revolutionärer var problemet med terrorism en fråga om liv eller död i såväl den politiska som personliga betydelsen av ordet. För oss var en terrorist ingen romanfigur, utan en levande och välbekant företeelse. Under exilen levde vi sida vid sida med den äldre generationens terrorister under flera år. I fängelser och häkten mötte vi terrorister i vår egen ålder. Vi knackade meddelanden fram och tillbaka i Peter-Paul fängelset, med dödsdömda terrorister. Så många timmar, så många dagar vi tillbringade i passionerade diskussioner! Så många gånger vi bröt personliga förhållanden över den här den mest brännande av alla frågor! Den ryska litteraturen om terrorism, närd av och speglade den här debatten, skulle fylla ett stort bibliotek.

Isolerade terroristiska handlingar är oundvikliga närhelst politiskt förtryck överskrider vissa gränser. Sådana handlingar har nästan alltid en symtomatisk karaktär. Men politiker som sanktionerar terrorism och upphöjer det till system – det är något helt annat. ”Terroristiska handlingar”, skrev jag 1909, ”kräver genom sitt innersta väsen en sådan koncentration inför det ”stora ögonblicket” en sådan överskattning av betydelsen av individuellt hjältemod och slutligen en sådan hermetiskt slutet konspiration att .... det helt utesluter all slags agitatoriskt och organisatoriskt arbete bland massorna .... . Kämpande mot terrorism försökte den marxistiska intelligentsian att försvara sin rätt eller snarare sin skyldighet att inte dra sig undan från arbetarklassområden bara för att gräva mintunnlar under Grand Ducal och tsaristiska palats. Det är omöjligt att lura eller överlista historien. I det långa loppet placeras alla på sin rätta plats av historien. Terrorismens grundläggande egenskap som system är att förstöra den organisation som med hjälp av kemiska föreningar försöker kompensera sin egen brist på politisk styrka. Det finns, naturligtvis, historiska förhållanden där terrorism kan sprida förvirring i de styrandes led. Men vem kan då skörda frukterna? Knappast den terroristiska organisationen självt, och inte massorna bakom vars ryggar duellen ägt rum. Sålunda den ryska liberala borgerligheten, i dess dagar ständigt sympatiserande med terrorismen. Orsakerna är enkla. Jag skrev 1909: ”Så länge som terrorism skapar desorganisering och demoralisering i regeringen (till priset av desorganisering och demoralisering i revolutionärernas led), i sådan omfattning att det spelar i händerna på inga andra än liberalerna själva.” I stort sett samma idé, uttryckt praktiskt taget med samma ord, möter vi ett kvarts sekel senare i samband med mordet på Kirov.

Själva det faktum att individuella terroristiska aktioner förekommer är ett ofelbart tecken på politisk efterblivenhet i ett land, och de progressiva styrkornas kraftlöshet där. Revolutionen 1905, som avslöjade proletariats oerhörda styrka, stoppade romantiseringen av den ensamma striden mellan en handfull intellektuella och tsarismen. ”Terrorismen i Ryssland är död” upprepade jag i ett stort antal artiklar. ”Terrorismen har utvandrat långt österut – till provinserna Punjab och Bengalen .... Det är kanske så att terrorismen kommer att genomgå en blomstringsperiod i andra länder i Orienten. Men i Ryssland är den redan en del av vår historia.

”Jag befann mig åter i exil 1907. Kontrarevolutionens piska var hänsynslöst i arbete, och de ryska kolonierna i de europeiska städerna ökade betydligt i antal. Under hela min andra emigration ägnade jag tiden till rapporter och artiklar mot hämndens och hopplöshetens terrorism. Under 1909 avslöjades det att Azef, ledaren för Socialistrevolutionärernas terroristorganisa-

tion, var en tsaristisk provokatör. ”I terrorismens återvändsgränd”, skrev jag, ”regerar provokationens hand med säkerhet”. (jan 1910) Terrorism har alltid varit en ”återvändsgränd” för mig.

Under samma period skrev jag: ”Den Ryska Socialdemokratins oförsonliga attityd gentemot revolutionens byråkratiserande terrorism som ett medel i kampen mot tsarismens terroristiska byråkrati har mötts med häpenhet och fördömanden inte bara bland de ryska liberalerna utan även bland de europeiska socialisterna.” Både de senare och de förra anklagade oss för ”doktrinism”. För vår egen del, vi de ryska marxisterna, tillskrev denna sympati för rysk terrorism de europeiska socialdemokratiska ledarnas opportunist, som vant sig vid att överföra sina förhoppningar från massorna till den härskande toppen. ”Vem som än åtrår en ministerpost ... såväl de som med en helvetesmaskin smyger sig på ministern *överskattar* ministerns betydelse lika mycket – hans personlighet och post. För dem försvinner själva *systemet* eller drar sig tillbaka långt bort, och där återstår endast *individen* försedd med makten.” Vi möts återigen, i samband med Kirovmordet, med samma tankar som löpt under de årtionden jag varit aktiv.

Under 1911 ökade de terroristiska stämningarna bland vissa grupper av arbetare i Österrike. På en förfrågan från Friedrich Adler, redaktör på Österrikes Socialdemokraters månatliga teoretiska tidskrift *Der Kampf*, skrev jag i november 1911 en artikel om terrorism för den publikationen.

Huruvida en terroristattack, även en lyckosam sådan, kastar den härskande klassen in i förvirring beror på de direkta politiska omständigheterna. I varje fall blir förvirringen endast kortvarig: den kapitalistiska staten baserar sig inte på regeringsledamöter och kan inte elimineras genom ett attentat mot regeringen. Klasserna den tjänar kommer alltid att finna nya representanter: mekanismen förblir intakt och fortsätter att fungera.

Oordningen som introducerats till arbetarleden av dem själva genom en terroristisk handling är djupare. Om det är tillräckligt med att beväpnat sig själv med en pistol för att uppnå sina mål, varför då anstränga sig med klasskampen? Om en fingerborg med krut och en liten blyklump är tillräckligt för att skjuta fienden i nacken, varför måste man organisera sig? Om det räcker med högljudda explosioner för att skrämja högt placerade personer, vart finns behovet av ett parti? Varför möten, agitation och val om man enkelt kan sikta mot regeringsbänken från parlamentets läktare?

Individuell terrorism är i våra ögon oacceptabelt på grund av att den *förringar massornas roll i dess egen medvetenhet*, förlikar sig med sin maktlöshet och vrider deras ögon och hopp mot en stor hämnare och befriare som en dag kommer och fullgör sitt uppdrag.

Fem år senare dödar samme man, Friedrich Adler, mitt under brinnande imperialistkrig den Österrikiske Ministerpresidenten Stürgkh på en restaurang i Wien. Samme man som inspirerat mig till den ovan nämnda artikeln. Den heroiska skeptikern och opportunisten hittade ingen annan väg ut för sin indignation och misströstan. Mina sympatier var, naturligtvis, inte på de Habsburgska dignitärernas sida. Emellertid ställde jag Friedrich Adlers individuella aktion mot Karl Liebknechts aktivitet som, under kriget, ställde sig på ett torg i Berlin och delade ut ett revolutionärt manifest till arbetarna.

Den 28 december 1934 fyra veckor efter mordet på Kirov, innan det stalinistiska juridiska systemet bestämt sig åt vilket håll de skulle rikta sin ”rättvisas” krok, skrev jag i Oppositionsbulletinen:

.... Om marxister kategoriskt har fördömt individuell terrorism .... även när skotten riktats mot den tsaristiska regimens agenter och mot kapitalistiskt utnyttjande, blir fördömandet och förkastandet än mer obevekligt om den kriminellt äventyrliga terroristiska handlingen riktas

mot byråkratins representanter i den första arbetarstaten i historien. Vilka subjektiva motiv Nikolajev och hans medkonspiratörer än hade är helt likgiltigt för oss. Vägen till helvetet är belagd med goda föresatser. Så länge den Sovjetiska byråkratin inte har avlägsnats av proletariatet – en uppgift som kommer att utföras en dag – fyller den en nödvändig roll som arbetarstatens försvarare. Skulle den typ av terrorism Nikolajev och hans gelikar för spridas, kunde den givet även andra ogynnsamma omständigheter endast gynna den fascistiska kontrarevolutionen.

Bara politiska bedragare som litar på imbecilla försöker anstränga sig att placera Nikolajev vid Vänsteroppositionens dörr, även om det är i form av Zinovjevgruppen som det verkade 1926-27. Kommunistisk ungdoms terroristorganisation har inte fostrats av Vänsteroppositionen utan av byråkratin, genom sin invändiga förruttnelse. Individuell terrorism är till sin natur byråkratism vänd ut och in. Marxister upptäckte inte den här lagen igår. Byråkratin har inte förtroende för massorna, och anstränger sig för att sätta sig självt i massans ställe. Terrorism uppför sig på samma sätt; de vill lyckliggöra massorna utan att fråga om dess medverkan. Den stalinistiska byråkratin har skapat en motbjudande ledarkult, som förser ledare med gudomliga attribut. Hjaltekulten är också terrorismens religion, om än bara med ett minus-tecken framför. Nikolajeverna tror att det är tillräckligt att avlägsna några få ledare med hjälp av revolvrar, för att historien skall ta en annan kurs. Kommunistterrorister, som en ideologisk företeelse, är av samma kött och blod som den stalinistiska byråkratin. (januari 1935, nr 41)

De här raderna, som du haft möjlighet att övertyga dig om, skrevs inte ad hoc (för ändamålet). De summerade ett helt livs erfarenheter, som i sin tur närdes av två generationers erfarenheter.

Redan under tsarismen var det ovanligt att en ung marxist gick över till terrorismens parti – så ovanligt att människor verkligen blev förvånade. Men på den tiden fanns det en oavbruten teoretisk kamp mellan två riktningar; i de två parternas skrifter pågick en bitter polemik; offentliga dispyter upphörde inte för en enda dag. Nu däremot försöker de få oss att tro att, inte unga revolutionärer, utan gamla ledare av rysk marxism, med erfarenheter från tre revolutioner bakom sig plötsligt, utan kritik, utan diskussion, utan ett enda förklarande ord vänder sitt ansikte till den terrorism de alltid avvisat som varande en metod för politiskt självmord. Själva möjligheten till en sådan anklagelse visar på djupet av den förnedring som den stalinistiska byråkratin dragit ned det officiella teoretiska och politiska tänkandet, och det sovjetiska rättsväsendet i. Mot den politiska övertygelsen, förvärvat genom erfarenheter, säkrad genom teori, härdad i mänsklighetens historiska smältdegel, ställs förfalskarnas ofullständiga motsats, motsägande och ytterst innehållslösa vittnesmål av misstänksamma obetydigheter.

Översättning: *Offensiv/Rättvisepartiet Socialisterna*

För Grynszpan – Mot de fascistiska mördargängen och de stalinistiska skurkarna!

1939

1938 har Leo Trotskij redan varit utvisad från Sovjetunionen i tio år av partiledaren Stalin och hans anhang. Hitler och nazisterna har haft makten fem år i Tyskland, krossat arbetarrörelsen, börjat jedeförföljelserna och byggt koncentrationslägren.

Den internationella vänsteroppositionen har förklarat att den givit upp allt hopp om att reformera kommunistpartierna. Oppositionella är överallt uteslutna från dem sedan flera år. Istället har de grundat Fjärde Internationalen 1938.

I Moskva hålls skenrättegångar mot de flesta av de gamla bolsjevikledarna. De anklagas för förräderi och avrättas. Miljoner människor skickas till läger av Stalin. Alla som är i opposition ... och alla som känner någon som känner någon som ...

Stalin förhandlar febrilt om en ickeangreppspakt med Hitler och när den träffats i augusti 1939 tonar kommunistpartierna helt ned kritiken mot nazismen. En dryg vecka efter pakten mellan Sovjet och Tyskland startar andra världskriget med Tysklands angrepp på Polen.

Allt detta som en kort bakgrund till tonen i den här artikeln, anspelningar på rättvisan i Moskva, appellen för Fjärde Internationalen m m ...

Den 7 november 1938 händer följande: En ung man, *Herschel Grynszpan*, mördar en högt uppsatt nazist på tyska ambassaden i Paris. Trotskij hyllar Grynszpan som hjälte men förklarar samtidigt varför han anser att sådana handlingar i grund och botten inte tjänar någonting till.

Artikeln publicerades första gång i tidningen *Socialist Appeal* den 14/2 1939

Det står klart för var och en som har någon kännedom om politisk historia, att de fascistiska gangstrarnas politik direkt, och ibland med avsikt, provocerar fram terroristhandlingar. Vad som förvånar mest är att det än så länge bara finns en Grynszpan. Utan tvivel kommer antalet sådana handlingar att öka.

Vi marxister anser att den individuella terrorns taktik är otjänlig. Både när det gäller proletarietets frihetskamp och när det gäller förtryckta nationaliteter. En enda isolerad hjälte kan inte ersätta massorna. Men vi förstår bara alltför väl att sådana desperationens och hämndens krampaktiga aktioner är oundvikliga. Alla våra känslor, all vår sympati är hos dem som själv-uppoffrande vill hämnas, trots att de inte lyckats finna en rätt väg framåt. Vår sympati blir än starkare i detta fall, för Grynszpan är inte en politisk aktivist utan en oerfaren ung människa, nästan en pojke, vars enda rådgivare var hans egen känsla av harm. Att slita Grynszpan ur den kapitalistiska rättvisans grepp, som är kapabel att hugga av hans huvud för att ytterligare ställa sig i den kapitalistiska diplomatins tjänst, det är en elementär, omedelbar uppgift för den internationella arbetarklassen!

Icke desto mindre motbjudande, i sin snutaktiga dumhet och obeskrivliga våldsamhet, är den kampanj mot Grynszpan som nu förs på order av Kreml i den internationella stalinistiska pressen. De försöker framställa honom som en nazistisk agent, eller som en trotskistisk agent i allians med nazisterna. Genom att klumpa ihop provokatören och hans offer tillskriver stalinisterna Grynszpan avsikten att skapa en gynnsam förevändning för Hitlers lynchningar och förföljelser. Vad kan man säga om dessa köpta "journalister" som inte längre har minsta spår av skam i kroppen? Sedan den socialistiska rörelsen började har borgarklassen i alla tider skylt alla våldsamma demonstrationer av harm, särskilt terroristhandlingar, på marxismens degenererande inflytande. Stalinisterna har, här liksom på andra områden, tagit reaktionens äckligaste tradition i arv. Fjärde Internationalen kan, med rätta, vara stolt att det reaktionära avskummet, inräknat stalinisterna, nu automatiskt kopplar samman Fjärde Internationalen med varje djärv aktion och protest, varje utbrott av harm och förtrytelse, varje slag mot bödlarna.

På liknande sätt var det med Marx' International när den fanns.

Vi är förstuds knutna med band av öppen moralisk solidaritet till Grynszpan och inte till de "demokrater" som har fängslat honom, eller till de stalinistiska lögnhalsarna som behöver Grynszpans lik för att staga upp, om än bara delvis och indirekt, de domar som utfärdas av

rättvisan i Moskva. Diplomatin från Kreml, ruten ända in i mörken, försöker samtidigt utnyttja denna ”lyckliga” händelse för att på nytt smida sina ränkor för ett internationellt avtal mellan olika regeringar, Hitlers och Mussolinis inräknade, om ömsesidig utlämning av terrorister. Akta er, bedrägeriets mästare! Om en sådan lag tillämpas blir det nödvändigt att leverera Stalin till åtminstone ett dussin utländska regeringar.

Stalinisterna skriker i polisens öron att Grynszpan deltog på ”trotskisternas möten”. Det är, olyckligtvis, inte sant. För om han hade kommit in i Fjärde Internationalens miljö hade han upptäckt att det hade funnits ett annat och mer effektivt utlopp för hans revolutionära energi. Det finns gott om folk som bara är förmögna att dundra mot orättvisor och bestialitet. Men de som, likt Grynszpan, både kan tänka och handla, och offra sitt eget liv om det är nödvändigt, de är, för mänskligheten vad jästen är för brödet.

I denna moraliska mening, om än inte för det han gjorde, kan Grynszpan tjäna som ett exempel för varje ung revolutionär. Vår öppna moraliska solidaritet med Grynszpan ger oss ännu mer rätt att säga till alla andra som kan tänkas göra som han, till alla dem som är kapabla till att offra sig själva i kampen mot despotism och bestialitet. Sök en annan väg! En stor revolutionär massrörelse kan befria de förtryckta, inte den ensamme hämnaren, en rörelse som inte kommer att lämna något kvar av hela klassexploateringen, det nationella förtryckets och rasförföljelsens strukturer. Fascismen har begått brott utan tidigare motstycke och det skapar en längtan efter hämnd som är fullständigt berättigad. Men dess brott är så monstruösa att den längtan inte kan tillfredställas genom attentat mot enskilda fascistiska byråkrater. Till det krävs att få miljoner i rörelse, tiotals, hundratals miljoner förtryckta i hela världen och leda dem i attacken mot det gamla samhällets befästningar. Bara kullkastande av slaveri i alla dess former, bara det fullständiga krossandet av fascismen, bara folket som skoningslösa domare över nutidens banditer och gangsters kan erbjuda folket verklig tillfredställelse för dess harm och vrede. Det är precis den uppgiften som Fjärde Internationalen har ställt sig. Den kommer att rensa arbetarrörelsen från den stalinistiska pesten. Den kommer att samla ungdomens heroiska generation i sina led. Den kommer att bryta en stig mot en värdigare och mer mänsklig framtid.

Tillägg

Till sist ett kort citat från en artikel i Vänsteroppositionens bulletin januari 1935. Den skrevs fyra veckor efter det att en oppositionell ungtkommunist, Nikolajev, hade skjutit kommunistpartiets ledare i Leningrad, Kirov. Stalin gav snart Vänsteroppositionen skulden för mordet. Det blev en av åtalpunkterna mot oppositionen i de så kallade Moskvarättegångarna.

Det är inte Vänsteroppositionen som fostrat fram Kommunistungdomens terroristorganisation, utan byråkratin, byråkratin inre sönderfall. *Individuell terrorism* är i grund och botten *byråkratism som har vänts ut och in*. Marxisterna upptäckte inte denna lag igår. Byråkratism har inget förtroende för massorna, och strävar att ersätta massorna med sig själv. Terrorism betar sig på samma sätt; den vill göra massorna lyckliga utan att be dem att delta. Den stalinistiska byråkratin har skapat en motbjudande ledarkult, som tillskriver ledarna gudalika egenskaper. Dyrkan av ”hjälten” är också terrorismens religion, bara med ett minustecken. Sådana som Nikolajev föreställer sig att allt som behövs är att avlägsna några få ledare med hjälp av revolverar för att få historien att ta en annan kurs. Kommunistiska terrorister som ideologisk gruppering, är av samma kött och blod som den stalinistiska byråkratin.

Översättning: *Dick Forslund*